Milada Součková a její reflexe české a slovenské literatury 2. poloviny 20. století z amerického exilu

Michal Bauer

V LA PNP je v několika kartonech uložena pozůstalost Milady Součkové. V jednom z kartonů je množství materiálu týkající se autorčiny recepce české a slovenské literatury.[1] Součková sledovala beletrii i literárněvědnou literaturu, která vycházela oficiálně v Československu v 70. letech. Vypisovala si citace z těchto knih a sborníků v češtině a slovenštině a glosovala je, především v angličtině, české glosy jsou výjimečné a opravdu velmi stručné. Některé reflexe jsou značně rozsáhlé a podrobné - osmistránkové (o Rzounkově knize *Řád socialistické tvorby*), devítistránkové (o Dostálově knize *Směr Wolker*), desetistránkové (o knižně sebraných článcích Vladimíra Dostála *S realismem na křižovatce* nebo o knize Vítězslava Rzounka *Proti proudu*), dvanáctistránkové (o souboru *Pozemská poezie* od Milana Blahynky nebo o knize Ladislava Štolla *Básník a naděje*), čtrnáctistránkové (o knize Stanislava Šmatláka *Súčasnosť a literatúra*), ale i sedmnáctistránkové (o souboru *K socialistickému umění*). Většinou jsou tyto reflexe věnovány jedinému titulu, souhrnné pojednání o několika knihách je méně časté (týká se např. knih Hany Hrzalové *Spoluvytvářet skutečnost*, Jiřího Hájka *Literatura a život*, Františka Buriánka *Současná česká literatura* a Jana Petrmichla *Patnáct let české literatury 1945-1960*, tato recepce je šestistránková). Podstatně stručnější jsou reflexe beletrie: výjimečně jsou několikastránkové (*Generácia* Vladimíra Mináče je rozebírána na devíti stranách, je to ale trilogie), většinou jsou velmi strohé, několikařádkové či půlstránkové, někdy obsahují třeba jen dvě věty.

Do strojopisů, s velkým počtem překlepů, později vpisovala další poznámky tužkou. Tyto poznámky jsou zhusta nečitelné nebo těžko čitelné, neboť rukopis Milady Součkové je dosti svérázný. Z knih literárněvědných se zabývala především těmi, které byly věnovány socialistickému realismu. Beletrii českou i hojně zastoupenou beletrii slovenskou představují především oficiálně vydávané tituly, méně se zde objevují poznámky o literatuře ineditní. Důležité pro Miladu Součkovou bylo nepochybně povědomí o literárněvědném kontextu české literatury, tedy myšlenkový svět oficiální literární kritiky a historie, který se snažila dobře poznat a s nímž polemizovala. Recepce beletrie je sice přítomna mnoha a mnoha texty, nicméně rozsah jednotlivých příspěvků, jak na to již bylo upozorněno, byl výrazně větší u literárněvědných

[1] Veškerý materiál pochází z LA PNP, karton: Součková Milada, čís. přír. 2/95

titulů. Tyto poznámky mohly Součkové sloužit jako příprava pro její studie a práce literárněvědné, ovšem ke shrnutí veškeré této literatury oficiálně vydávané v Československu se nedostala, neboť značná část knih je ze 70. let; byly tedy vydané nedlouho před smrtí Milady Součkové. Zdá se, že Součková si tyto poznámky psala až do svého skonu. Její studie věnované české literatuře 20. století dosud vyšly knižně pod názvem *A Literature in Crisis: Czech Literature 1938-1950* (New York, 1954) a *A Literary Satelite. Czechoslovak-Russian Literary Relations* (Chicago, 1970).

Některé knihy se jí patrně dostaly do rukou až se značným zpožděním, neboť vedle titulů vydaných v 70. letech jsou zde knihy z 50. a 60. let 20. století. Objeví se dokonce i starší díla, např. *Farská republika* Dominika Tatarky nebo dokonce *Loutky i dělníci boží* F. X. Šaldy. Výjimečně jsou zde poznámky o titulech, které se netýkají literatury, např. osmistránkový text o knize Jaroslava Matějíčka *Politický systém socialismu a kritika pravicového revizionismu v ČSSR*.

Součková též vypsala ve zvláštním seznamu knihy českých a slovenských autorů, které byly po roce 1945 přeloženy do ruštiny - Fučíkovým souborným vydáním počínaje a Křenkovými *Pláňaty*, Kadlecovou *Violou* či Misařovou *Periferií* konče. Na konci tohoto příspěvku je uveden soupis knih, o nichž si Součková dělala poznámky, podle LA PNP; tento soupis nebude samozřejmě úplný, tak jako pozůstalost nebude nikdy úplná.

Značnou pozornost věnovala Milada Součková souborům statí a recenzí českých marxistických literárních vědců. V těchto poznámkách hodnotila jednotlivé soubory i, zhusta lakonicky, jejich autory a jejich metody práce. V zápiscích věnovaných Štollovi - *Umění a ideologický boj* (1977) - napsala: „Štoll je hlídací pes strany." Za jeho pokračovatele označuje Milana Blahynku, v poznámkách týkajících se jeho knihy *Pozemská poezie* (1977): „Blahynka kráčí ve Štollových stopách, zdá se, že má více literární erudice, ale výsledek je stejný." Součková uvádí, že Blahynka oceňuje na poezii ideologii, proto chválí Jiřího Taufera, zatímco Součková označuje tuto tvorbu jako básnické řečnictví, politický patos, je falešná, s otřepanými metaforami („do našich kolébek dýchla válka" nebo „horoucně miluji tu dělnickou zem" - tyto verše cituje Součková česky a překládá je do angličtiny). Do kontrastu s Tauferem staví Součková Nezvala: „Nezval mohl být patetický, ale nikdy ne tak hrozně špatně, jeho patos zachránily dobré rýmy, nečekané symboly, rytmus nebo v nejhorším případě neexistence předstírání, klamu." V této souvislosti oceňuje více než Taufera Miroslava Floriana - řeč je o jeho sbírce *Jízda na luční kobylce* -, ovšem jen do té doby, než se stal básníkem, který jde za politickou kariérou.

Za dalšího Štollova pokračovatele Součková považuje Hanu Hrzalovou; v její knize *Spoluvytvářet skutečnost* (1976) se ozývá Štoll, jak si poznamenala. Prostřednictvím recepce této knihy přechází Součková k problémům literárněhistorickým, podobně se to děje i jinde. Její poznámky jsou většinou stručné až heslovité:

„Dochází k zintenzivnění marxistické ideologie v literatuře - II. sjezd Svazu československých spisovatelů. 1956 - revize socialistického charakteru literatury. Dopis ÚV KSČ. 1961 (správně patří 1963 - pozn. M. B.) mezinárodní konference o Kafkovi - Kafka: odcizen soudobému životu a lidem.

Duben 1969 plénum ÚV KSČ - vítězství marxisticko-leninských principů. XIV. sjezd KSČ, plénum ÚV KSČ. Politické vítězství socialistického realismu, porážka literárního individualismu, program klasiků socialistického realismu z období před dvěma světovými válkami, S. K. Neumann, Majerová, Pujmanová, kontakty se sovětskou literaturou. Víme o návštěvách československých autorů v sovětském Rusku, víme o překladech jejich děl do ruštiny.

1973

XIV. sjezd KSČ. První sjezd Svazu českých spisovatelů: Kozák, socialistický spisovatel se musí ztotožnit s vládou strany. (XIV. sjezd KSČ se konal v květnu 1971, sjezd SČS ve dnech 31. května a 1. června 1972 - pozn. M. B.)

Socialistický realismus se nezabývá psychologií jednotlivce, ale podává statické svědectví o kolektivu."

Vítězslava Rzounka - poznámky se týkají jeho knihy *Řád socialistické tvorby* (1977) - hodnotí jako nejortodoxnějšího z českých marxistických kritiků, poměrně často ho cituje Raisa Kuzněcovová. Jak Součková uvádí, předepsal Rzounek současné literatuře téma: život současné společnosti, literatura se podrobuje socialistickému řešení. Za nežádoucí aspekty jsou považovány subjektivismus a nezájem o pracujícího člověka. Za příklad jsou dáváni básníci jako Ivan Skála s jeho verši adorujícími komunistickou stranu nebo nikdy neutuchající víru v komunistickou společnost či Václav Hons píšící o fašistickém puči v Chile. Také Rzounka přiřazuje Součková k Štollovi a píše, že je dalším kritikem, „který svou kritiku předkládá jako soubor statí, jako žurnalistickou literární kritiku". Rzounkovi věnuje Součková pozornost ještě v souvislosti se sborníkem *Strana literatuře, literatura straně* (1976; uvádí ho jako autora): „Nejortodoxnější z literárních kritiků. Často zmíněný Kuzněcovovou." V třístránkových poznámkách o tomto sborníku se prolíná angličtina a čeština, takže zde lze číst tento závěr: „Florián writes about Rybák - ruka ruku myje. Rzounek a page about Donát Šajner. Nezval - Zpěv míru - called

»classic«. Závěr. Jaromír Dvořák - poskok. Naše socialistická literatura musí být spjata s politikou, s naší politikou a s naším lidem."

Jak bylo již řečeno, zabývala se Součková teoretickou literaturou o socialistickém realismu. Velmi rozsáhle glosovala např. knihu *Prameny. Utváření teorie socialistického realismu v české meziválečné literatuře* (1978); její zápisky o této knize jsou na 51 stranách. Součkovou zaujal rovněž sborník *O socialistickém realismu* (jako název si napsala O socialistický realismus), který je souhrnem příspěvků z konference Václavkova Olomouc 1973. Vypsala si ruské hosty D. F. Markova, S. V. Nikolského a R. Kuzněcovovou a dále glosovala jednotlivé referáty. Její poznámky jsou opět bilingvní, čeština se prolíná s angličtinou. Výpisky ze sborníku uvádí v češtině a glosy v angličtině, často přejde do češtiny i ve svých poznámkách a postřezích. Tak se to děje při glosování příspěvku Eduarda Petrů *Pravdivost a autentičnost socialistického realismu* (místo slova autentičnost si Součková napsala slovo skutečnost), Milana Suchomela *Recepce a koncepce (K syntetickému pojetí socialistického realismu v české marxistické kritice 30. let),* Milana Blahynky *Cesta plná oklik (Na téma Vítězslav Nezval a socialistický realismus),* i zde Součková pozměnila název, tentokráte na Cesta plná oklik a překážek, či Josefa Galíka *Cesta M. V. Kratochvíla k socialistickému realismu.* Některé příspěvky jsou hodnoceny pouze česky: velmi stručně, jedinou větou - referát Jiřího Skaličky *Česká meziválečná satira a socialistický realismus*, zde Součková pozměnila název na Česká marxistická satira a socialistický realismus, a tak si vyvodila následující závěr: „satira, to je jejich, ať ve středověku nebo v marxismu"; o něco více slov si napsala k příspěvku Jaromíra Dvořáka *Tradice a perspektivy socialistického realismu v Československu*: „Koncepce soc. realismu jakožto ideové angažovanosti skrze umělecké ztvárňování reality, osobnost umělce občana otvírá cestu k skutečné stranickosti jakožto ideově estetické kategorii, tj. k stranění poznané historické pravdě, dělnictvo, rolníci, inteligence - spojenci." Někde je jen výčet jmen a děl v češtině: při reflexi příspěvku Štěpána Vlašína *Václavkova koncepce socialistického realismu a některé naše aktuální problémy.*

Největší pozornost věnuje Součková Blahynkově referátu o Nezvalovi. Její zápis je opět ve formě jednotlivých glos: „Blahynka, ožehavé téma, avantgarda, podle ústního podání se Nezval svých výhrad a své zdrženlivosti vůči soc. realismu nevzdal (how could he) ani po osvobození a vlastně nikdy, p. 103. Umělec věrný komunistické straně - jak vysvětlit - easy!" Součková odmítá Blahynkovo označení Nezvalovy poezie jako „»básnické ztělesnění skutečnosti«", toto označení hodnotí slovy: „To je ale klišé!" („What a cliché!") Dále řeší Součková vztah Teige - Nezval, píše o realismu a surrealismu a uvádí:

„V době, kdy se formuje čsl. socialistický realismus, Nezval is in full swing of surrealismus, enchanted by it, giving himself to it entirely (Nezval je ponořen do surrealismu, je jím okouzlen, zcela se mu poddává). Blahynka v tom bruslí. Nezval: Máchův sen je spjat se zemí ...nemá nic společného ...s metafysikou, p. 108, to jsou kecy. Nezval miloval upřímně Sovětský svaz, true 108, but he loved more Paris (ale více miluje Paříž)." Součková odmítá Nezvalovo „žonglérství se slovy", jež ho dovedlo k závěru, že surrealismus a realismus si neodporují, že surrealismus je cestou k novému realismu. „Nezval musel vědět, že jeho poezie a jeho názor a skutečnost jsou v hlubokém rozporu se socialistickým realismem a teorií socialistického realismu." (Originální text je v angličtině.) Jak je vidět, přešla Součková od Blahynkova referátu k obecným záležitostem Nezvalovy tvorby a záležitostem surrealismu. Její závěr je tento: „Jeden z »naivních« Nezvalových argumentů: realismus je vhodný pro SSSR, surrealismus pro země před revolucí. Nezval rozbíjí jednotu surrealistické skupiny - politický posun. Po osvobození se Nezval angažoval v české filmové tvorbě, mluvil o realistickém jazyku (...). Marxistická kritika postřehla, že Nezval přivádí čtenáře »od abstrakce opět ke konkrétnosti« - Nejedlý to nazval docela výstižně: »Nezvalovská skutečnost«." (V originálním textu se prolíná čeština s angličtinou, závěr - kromě části věty o Nejedlém - je již v češtině.)

V zápiscích Milady Součkové, věnovaných jednotlivým autorům a jejich dílům, je jedenapůlstránkové obecné pojednání o socialistickém realismu v angličtině, které zde předkládáme přeložené do češtiny. Je to jakési chronologické rozdělení autorů české literatury a naznačení jejich vztahu k socialistickému realismu.

„Socialistický realismus" (obecně)

I. Perspektiva autorů píšících před léty 1918-1948. Jejich styl souvisí s jejich tehdejším románem, se vztahem k literárnímu klimatu, které je obklopuje (surrealismus, expresionismus, dekadence, bezprostřední minulost).

II. Autoři píšící v období 1945-1965. Jejich vztah k socialistickému realismu. »Socialistický realismus« cizí literatury. Ruský, americký etc. Překlady.

III. Perspektiva autorů píšících po roce 1965. Jejich vztahy k socialistické společnosti, ke straně etc. Mnoho z nich se narodilo v socialistické společnosti, neměli »vzpomínky« na předcházející dobu, vyjma z druhé ruky.

I. Socialistický realismus je autory pojímán jako subjekt. Příklady - »stávka«, »továrna«, průmyslové prostředí etc. Subjektem může být také historie, která je upravována podle ideologické perspektivy Marxismu. Metodou této skupiny je hlavně »deskriptivní« socialismus.

II. Důraz zůstává na obsah, jímž je subjekt. Nicméně ideologický koncept (socialisticko-realistický) je vytvářen na základě prožitku určité historické situace. Příklady: spisovatel prožil »revoluci«, zabrání Sudet, život na vesnici se mění, ze soukromého zemědělství se přechází ke kolektivnímu. Narážky pro čtenáře jsou snadněji evokovány, vyvolávány. Pro tyto autory se zdá být problém formy irelevantní.

Příklady: v SSSR, kde se situace pro zralý socialistický realismus vyskytla dříve než v Československu, již modely existují.

III. Změny ve společnosti jsou pevně zakotveny, neexistuje potřeba »literární propagandy« (kolektivní hospodářství etc.). Jsou tak zakotveny, že o subjektu se píše »příliš mnoho«. Nejmladší generace se obrací k »novým« situacím, hledá nová vyjádření. Kolektivní hospodářství je již ustanoveno, továrny zvyšují výrobu, materiální podmínky jsou lepší. Založený model socialistického realismu ztrácí svou novost a ideologický účel. Analogická situace existuje v poezii. Revoluční pochod je poněkud zastaralý."

Značnou část zápisků představují poznámky týkající se beletrie. Součková přečetla poměrně hodně z české a slovenské oficiálně vydávané beletrie, včetně knih schematických a nemajících příliš vysokou estetickou úroveň. Součková sledovala rovněž knihy českých autorů, které byly vydány v exilu - v Torontu (Sixty-Eight Publishers), Curychu (Konfrontace), Kolíně nad Rýnem (Index), Mnichově (CCC Books); kromě toho se zde objevují též poznámky o knize Vladimíra Karbusického vydané v němčině (Mnichov, Fink) a o sborníku *Socialistický realismus* (Würzburg, Jal-Reprint). Excerpované knihy jsou v on-line katalogu Kongresové knihovny (The Library of Congress), souhlasí i 2., 3. či 4. vydání, které Součková četla nebo studovala.

Česká literatura vydávaná v exilových nakladatelstvích je zastoupena méně než beletrie z českých a slovenských nakladatelství v Československu. Objevují se zde poznámky o knihách Ivana Klímy, Arnošta Lustiga, Alexandra Klimenta, Oty Filipa, Ladislava Grosmana, Jiřího Kovtuna, Jana Procházky nebo Jana Trefulky. Často jsou ve formě stručné charakteristiky. Tak se např. o knize Arnošta Lustiga. *Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.* (Součková měla samozřejmě k dispozici exilové vydání ze Sixty-Eight Publishers, Toronto 1979) píše: „Terezín, prostitutka si píše deník (kolikrát). Noc před transportem zabije německého důstojníka." Tuto poznámku napsala Součková česky a je to vše, co si o Lustigově knize poznamenala. Podobně strohá byla při jednom ze dvou zápisů o románu Ivana Klímy *Milostné léto* (měla opět torontské vydání z roku 1979): „Really »milostné«, not bad, not good." Zde se zmýlila v křestním jménu autora, kterého označila jako Arnošt Klíma. Druhá poznámka je přece jen o něco delší a je celá psaná anglicky: „Dobře napsaný příběh

o milostném románku mladého muže (vědce) s »bláznivou« dívkou, tulačkou, opravdu vynalézavou a obratnou lhářkou. Vymýšlí si a vypráví naprosto nezodpovědné lži a fantazie svému milenci, svému manželovi, který je zpěvákem nebo jevištním umělcem. Nakonec spáchá sebevraždu, protože její milenec, kterého neustále trápí, už má dost jejích žertů a opouští ji. Ačkoliv předstírá nezainteresovanost, ve všem. Bez jakýchkoli politických spojitostí."

O něco rozsáhlejší jsou anglicky psané poznámky o Klímově knize vydané ještě v Československu na konci 60. let - *Loď jménem Naděje* (1969). Součková ji nazývá „beletrií »Dubčekova« období" a píše, že „se těžko mohou objevit nějaké pochybnosti, že Loď jménem Naděje (bylo přeloženo do angličtiny) napsal komunistický spisovatel, jenž patřil k těm, kteří se vzbouřili a psali prohlášení za osvobození české kultury od jha ruského kontrolora, který dohlíží na socialistický realismus. Od té doby, kdy byla jeho kniha přeložena do angličtiny, musí se o Ivanu Klímovi uvažovat jako o příznačném autorovi tohoto pohybu. Klíma vyjádřil záporný postoj pomocí symbolického příběhu." Poté vypráví fabuli *Lodi jménem Naděje* a lokalizuje událost do Jugoslávie. Ze zápisků je patrné, že Součková si dělala poznámky jen ve formě glos, jimiž - obvykle v jedné větě - mnohdy dosti originálně a bez literárněteoretických ambicí zhodnotila dílo i jejího autora, a dále je patrné, že si zapisovala většinou pouze děj.

Vyskytne se rovněž pasáž, v níž se Součková věnuje disidentům a literatuře samizdatové. K tomu uvádí: „Disidenti doma a v zahraničí, to je záležitost v české literatuře, o kterou se mezinárodní intelektuál nejvíce zajímá. V 80. letech jsme byli svědky podobného zájmu o československou literaturu (viz New York Times), jako tomu bylo v případě Karla Čapka na sklonku 20. let v Anglii. Hlavní zájem je kromě ruských disidentů o české autory samizdatové literatury." Podle těchto vět by bylo možno usuzovat, že Součková psala tyto poznámky na samém konci svého života, avšak stejně tak je možné, že ona 80. léta mohla vzniknout překlepem - jako to lze vidět v zápiscích Milady Součkové mnohokrát - a tak by snad bylo možno uvažovat i o předešlé dekádě.

Úvaha o samizdatové literatuře pokračuje půlstránkovým textem o Evě Kantůrkové. Součková připomíná její vstup do literatury. Píše o tom, že Kantůrková studovala na Karlově univerzitě, pracovala ve Svazu mládeže a z toho vyvozuje: „Disidenti vyrůstají z takovýchto »oficiálních« organizací." Domnívá se, že autorčina revolta proti socialistickému realismu se odehrává prostřednictvím konfrontace se smrtí, jak to zachycuje ve své beletrii, čímž dochází ke ztrátě optimistického postoje. Přestože nachází Součková v tvorbě Evy Kantůrkové některé zajímavé posuny od socialistickému realismu, uzavírá, že se autorka stala disidentkou pro své politické postoje (Charta 77).

Pozornost věnovala Součková též Ludvíku Vaculíkovi, o němž a jeho tvorbě si napsala poznámky v obecnější rovině. Zajímavé je její hodnocení *Dvou tisíc slov* jako „manifestu ústředního výboru KSČ, který vyjadřoval stanovisko presidia ÚV KSČ v roce 1968 před setkáním s Rusy v Čierne". (Bizarní je spojení češtiny a angličtiny v tomto textu Milady Součkové, syntax je rovněž zvláštní; originál zní: „L. Vaculík (1926) is the author as the stylization of The Two thousand Words the manifesto of the Central Committee of the KSČ, expressing the stanovisko presidia UV KSČ in 1968 before the meeting in Čierna with Russians.") Je podivné, že Součková vnímá *Dva tisíce slov* jako vyjádření stanoviska ÚV KSČ, ačkoli Vaculík právě tento výbor kritizoval. Vaculíkův manifest Součková dále charakterizuje česky psanými slovy: „Podpisy intelektuálů, známých kulturních osobností, reformátorů, bezpartajných - výraz reformních snah, process obnovy, obavy před vojenskou intervencí." Pak pokračuje Součková anglicky a uvádí do souvislosti *Dvou tisíc slov* další „manifest", který vznikl o devět let později - Chartu 77.

Vzápětí přechází Součková k úvaze o vztahu umění a politiky a ke Svazu spisovatelů (originál je psán anglicky): „Sjezdy Svazu spisovatelů byly tradičně politické. Na Druhém sjezdu spisovatelů v dubnu 1956 kritizovali L. Mňačko, Hrubín a Seifert stalinistickou kulturní politiku." Poté Součková v rámci jednoho odstavce přechází ke IV. sjezdu SČSS, avšak použila formulaci: „First Congress of Czechoslovak writers." („První sjezd československých spisovatelů.") Zde se patrně dopustila Součková omylu a zaměnila „first" a „fourth", první a čtvrtý. Dále pokračuje stručným popisem průběh IV. sjezdu, který tak ovšem neoznačuje, ani neuvádí datum jeho konání - Kohout kritizuje zahraniční politiku režimu vůči Izraeli, čte Solženicynův dopis sovětským spisovatelům, Hendrych opouští jednání, druhého dne Procházka, Havel a Vaculík vyzývají Svaz spisovatelů k boji za svobodu a humanismus. Vaculík vyzývá umělce, aby odporovali moci. Hendrych odsoudil „zneužití" svobody a sjezdu. Součková si poznamenává, že Vaculík a Liehm byli vyloučeni z KSČ. Součková zapomněla na Ivana Klímu, který byl po IV. sjezdu SČSS také vyloučen z KSČ (navíc byl Jan Procházka uvolněn ze stranických funkcí, důtka s výstrahou byla udělena Pavlu Kohoutovi a disciplinární řízení bylo zavedeno s Milanem Kunderou).

Až na konci této kapitolky se objeví označení IV. sjezd: „Fourth Congress. Milan Kundera - po světovosti české lit., emancipaci od přílišné odvislosti na veřejném životě." Zcela na závěr je uvedena dvojice děl, opět - jak je u Součkové zvykem - s chybným vročením, jedenkrát i názvem: „Vaculík Sekyry 1977, Kundera, Žert 1968." Další poznámka ke IV. sjezdu SČSS je opět stručná: „Na IV. sjezdu byla poražena literatura individualit." Vzápětí přechází

Součková k poznámce o sjezdu sovětských spisovatelů v roce 1934: „Socialistický realismus se stává hlavní metodou sovětské literatury a literární kritiky. Aktivní účast sovětského spisovatele na socialistické výstavbě. Hrdina literatury: práce, člověk, organisující za pomoci vyspělé techniky život. M. Budoucí literární historie bude odkázána na tisíce uniformních stránek literární kritiky, jež však může být shrnuta, reduced to few basic sentences, such as »reality is not photography« or »socialist realism is a synthesis of realism and revolutionary romanticos, it is an art of dialectical materialism«." („... redukována na pár základních vět typu »skutečnost není fotografie« / patrně v tom smyslu, že realismus není fotografie skutečnosti - pozn. M. B. / nebo »socialistický realismus je syntéza realismu a revoluční romantiky, je to umění dialektického materialismu«")

Další poznámky jsou nadepsány „Vaculík: homo politicus" a jsou věnovány období samotného konce 60. let z hlediska politického: „1968/69. Po XIII. sjezdu KSČ, 1968. Pokus o kontrarevoluci. Pravicový revisionismus, demokratický socialismus. Za pomoci SSSR se podařilo zabránit, aby process ke kontrarevoluci přerostl v občanskou válku, podařilo se vyřešit krizovou situaci ve straně a společnosti. Od dubna 1969 nové vedení KSČ v čele s G. Husákem. XIV. sjezd KSČ. Revisionismus parasituje na některých chybách tzv. kultu osobnosti, revise - kontrarevoluční rozvrat, Brezhnev: revisionisté se formálně hlásí k Marxismu." Tyto věty navozují atmosféru oficiálních normalizačních prohlášení. Další část už dovoluje lepší orientaci v původnosti textu: „Československá varianta měla spočívat v přeměně Marxismu v sociálně demokratickou ideologii, proniknutou českým buržoazním myšlením, nacionalistickou filosofii. Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ. New terminology: »došlo k chybám i tragickým omylům«, zanedbávání třídního přístupu ke společenským problémům. Revizionismus pod podmínkou »tvůrčího« rozvoje. Ekonomický pluralismus, politický systém, řízení ekonomie. Revizionisté odtrhávají výrobní síly od výrobních vztahů. Kusák obnovil třídní přístup posuzování spol. jevů. Oddělení ekonomiky od státu, skupinové vlastnictví." Jak je vidět, jsou poznámky Milady Součkové velmi stručné, mnohdy přechází rychle od jednoho tématu k jinému, leckde jako kdyby pouze fixovala písmem momentální nápady a myšlenky, které snad chtěla později rozvinout, pracovat s nimi. Některé její závěry jsou originální, občas, zdá se, zaměňuje určité záležitosti a někdy se i mýlí.

Zajímavý je jistě také její pohled na některá beletristická díla vydávaná oficiálně v Československu. Četla knihy vycházející ve velkých nakladatelstvích v Praze a v Bratislavě, ale také tituly, které vyšly mimo tato centra a nepřekročily výrazněji nebo vůbec hranice kraje: např. v Českých Budějovi-

cích vydaný výbor z próz Jaroslava Hůlky *Láska i nenávist* (1973) či román Františka Skorunky *Údolí věčných návratů* (1976); obě vyšly v nakladatelství Růže. Součková četla např. též knihu Věry Houbové *Nepodařená*. Tato autorka není přítomna ve slovnících české literatury (včetně *Slovníku českých spisovatelů* od roku 1945), avšak její kniha *Nepodařená* se nachází, jak je o tom zmínka výše, v on-line katalogu Kongresové knihovny.

Poznámky o Skorunkově knize *Údolí věčných návratů* nadepsala Součková: „Rok 1968 v beletrii" („The year 1968 in fiction"). I zde převládá zachycení děje a postav nad interpretací textu. Jedinou větou takto interpretačně pojatou je vyjádření (originál psán anglicky): „Prostý pracující člověk vůbec nepochybuje o současném společenském zřízení." Hlavní postava vyjadřuje spokojenost s děním po srpnu 1968, se směrem, který nabraly události příjezdem vojsk. Život je zde, jak si Součková poznamenává, podáván z hlediska jakéhokoli skromného člověka jako dobrý, harmonický.

Podobný způsob zápisu zvolila Součková i u dalších beletristických knih. Takto například vypadají její poznámky o románu Jana Suchla *Sázka na lásku* (1974; zápis je původně opět v angličtině): „Po válce. Sudetoněmecká rodina. Dcera se zamiluje do Čecha. Komunista. Martin. Ožení se s ní, její rodiče a bratr emigrují do Rakouska. Potíže s přizpůsobením se - Martin se oženil s Němkou etc. Mají spolu dva chlapce. Martin je jí nevěrný a ne jednou. Velká láska krachuje. Ale ona vytrvává, neodmítá Čechy a komunismus. Stane se překladatelkou z němčiny. Navštíví své rodiče, kterým se daří dobře. Ona se vrátí. Rozhodne se zůstat v komunistickém Československu přes své zklamání a rozvod." Podobně ve zkratce a především s postižením děje jsou zaměřeny i další zápisky, např. hned následující je o další Suchlově knize *Voják si nosí pušku sám* (1974), stejně tak je tomu i v případě knihy Věry Houbové *Nepodařená* (1977).

Jinde se naopak rozepisuje Součková více, všímá si např. výstavby textu. To je patrné v poznámkách o románu Václava Duška *Druhý dech* (1975). Zapsala si (anglicky), že se autor nezabývá třídními problémy, ale pouze obecně lidskými. Oceňuje Duškovu znalost prostředí, o němž píše, avšak odmítá jeho přístup: „Život je podáván jako příliš dobrý na to, aby to byla pravda." Dále Součková hodnotí pozitivně postavy románu, řidiče kamionu a ženu pracující na jatkách: „Jsou to nové, zajímavé typy." Oceňuje rovněž „živý jazyk". Ještě dále od prostého zachycení dějové složky jde při reflexi (opět anglicky psané) knihy Petera Andrušky *Horúce letá* (1977). „Krátké povídky. Neobvyklé. Nejsou to kratičké příběhy mající tradiční uzavřenou kompozici, se začátkem a koncem, spíše jsou to záblesky života, letmé pohledy, které se objevují a mizí. Neobvyklé jsou rovněž ve své přímosti a bezprostřednosti.

Slovenská dedina (psáno „Slovak dedina" - pozn. M. B.), venkov. Nejsou tu stopy po tendencích socialistického realismu. Uspořádání socialistické společnosti je evidentní, avšak text není zasažen »propagandou«. Důležitá je zde lidská zkušenost. U Andrušky nemá tato zkušenost ráz obvyklého vzoru rodiny, lásky, přátelství a dalších vztahů, alespoň ne v konvenčních podobách, jak je to zachyceno v průměrné beletrii."

Z těchto zápisků Milady Součkové, které jsou bohužel poznamenány velkým počtem chyb a překlepů, vyplývá, že její zájem o českou a slovenskou literaturu, především oficiálně vydávanou, byl velký a trval patrně až do konce jejího života. Najdeme zde knihy vydané v 2. polovině 70. let, hodně z nich je z let 1978 a 1979, kniha Dagmar Šimkové *Byly jsme tam taky* vyšla v nakladatelství Sixty-Eight Publishers dokonce v roce 1980. Je otázkou, do jaké míry jí mohly pomoci takto vedené poznámky k nějaké větší syntéze o české a slovenské literatuře 2. poloviny 20. století nebo normalizační doby 70. let, protože většinou zachytila jen děj beletristické knihy. U titulů literárněkritických a literárněteoretických můžeme vnímat její recepci jako polemiku s metodou socialistického realismu, byť se rovněž omezující jen na jednotlivé glosy, psané často v češtině. Na druhou stranu je třeba přiznat, že pokus o interpretaci schematických děl, které byly určeny v první řadě k propagování socialistického zřízení a totalitního režimu v době 50., a zde zejména 70. let, není jednoduchá záležitost. Při té záplavě děl, jež se najdou v poznámkách Milady Součkové, je evidentní, že nivelizace této beletrie vede k jisté stereotypnosti i při jejich recepci, takže zhusta jsou zápisky opravdu jen záznamem dějové složky. Jejich přeměna v literárněhistorickou syntézu by byla velmi problematická a zdá se, že v mnohém také nepřesná. Zápisky mohou souviset s její bibliografickou činností (jsou ovšem často velmi rozsáhlé na to, aby sloužily jen jako podklad pro anotaci, a je zde hodně chyb v dataci i v názvech knih) či spolupráce s RFE. Přesto je nutno říci, že zájem Milady Součkové o tato oficiálně vydávaná díla dokládá kontakt představitelů exilové literární vědy s literaturou domácí a v jejím přístupu se projevuje neodtrženost exilové tvorby od tvorby v Československu oficiálně publikované. Myslím, že je možno říci, že onu dvojkolejnost či dokonce trojkolejnost české literatury období po roce 1948 je možno zpochybnit (jak je to patrné i z činnosti některých exilových nakladatelství a stránek exilových periodik), neboť přístupem Milady Součkové je dán příklad, že o oficiálně vydávanou literaturu v Československu existoval v exilu minimálně odborný zájem.

+ + +

Seznam knih, které Milada Součková sledovala (opravujeme v několika případech nepřesně uvedené názvy knih a omyly ve vročení, které jsou snad lépe vysvětlitelné, když si uvědomíme, jak často se objevují ve strojopisech Milady Součkové překlepy):

Jaroslav Matějíček: *Politický systém socialismu a kritika pravicového revizionismu v ČSSR* (1976)

Vladimír Karbusický: *Widerspiegelungstheorie und Strukturalismus: Zur Entstehungsgeschichte und Kritik der marxist.-leninist. Ästhetik* (1973)

Milan Blahynka: *Pozemská poezie* (1977)

František Buriánek: *Současná česká literatura* (1960)

Oskár Čepan: *Kontúry naturizmu* (1977)

Vladimír Dostál: *S realismem na křižovatce* (1975)

Vladimír Dostál: *Směr Wolker* (1975)

Vladimír Dostál: *Bílé na černém* (1977)

Jiří Hájek: *Literatura a život* (1955)

Jiří Hájek: *Už jdem po ulici* (1976)

Hana Hrzalová: *Spoluvytvářet skutečnost* (1976)

Michal Chorváth: *O literatúre* (1977)

K socialistickému umění. Antologie z české marxistické estetiky. Sestavili a připravili Pavel Pešta a Štěpán Vlašín (1976)

Ivan Klíma: *Karel Čapek* (1965)

František Kubka: *Básníci revolučního Ruska* (1924)

Daniel Okáli: *Literárna teória a kritika davistov* (1976)

Jaromír Pelc: *Nový obsah* (1977)

Jan Petrmichl: *Patnáct let české literatury* 1945-1960 (1961)

Prameny (Utváření teorie socialistického realismu v české meziválečné literatuře). Manifesty a stati. Vybrali a uspořádali Drahomíra a Štěpán Vlašínovi (1978)

Vítězslav Rzounek: *Proti proudu* (1974)

Vítězslav Rzounek: *Řád socialistické tvorby* (1977)

Socialistický realismus (1973)

Strana literatuře - literatura straně (1976), uvedeno pod jménem Vítězslava Rzounka, který svazek uspořádal a také do něho přispěl

S. A. Šerlaimovová - J. V. Bogdanov: *Formovanie marxistickej literárnej kritiky v Československu* (1977)

Stanislav Šmatlák: *Súčasnosť a literatúra* (1975)

Pavol Števček: *Nová slovenská literatura* (české vydání - 1964)

Ladislav Štoll: *Umění a ideologický boj* (1972)

Ladislav Štoll: *Básník a naděje* (1975)

Ladislav Štoll: *Z bojů na levé frontě* (1977)

Břetislav Truhlář: *Próza socialistického realizmu* (1978)

Václavkova Olomouc 1973. O socialistickém realismu. Redigovali Jaromír Dvořák, Josef Š. Kropil a Miroslav Zahrádka (1976)

Peter Andruška: *Horúce letá* (1977)

Alfonz Bednár: *Hodiny a minúty* (Součková měla 3. vydání ve slovenštině z roku 1964)

Vratislav Blažek: *Mariáš v Reykjavíku* (1975)

Nina Bonhardová: *Hodina závrati* (1975)

Adolf Branald: *Vizita* (1967), křestní jméno uvedeno mylně jako Josef

Bohuslav Březovský: *Železný strop* (1959)

Ota Dub: *Skulina* (1976)

Ota Dub: *Přísahám a slibuji* (1977)

Václav Dušek: *Druhý dech* (1975)

Václav Dušek: *Tuláci* (1978)

Danielle Dušková: *Kolečkárna* (1977)

Ota Filip: *Nanebevstoupení Lojzka Lapáčka ze Slezské Ostravy* (1974)

Pavel Francouz: *Takové ticho* (1974)

Ladislav Fuks: *Spalovač mrtvol* (1967)

Ladislav Grosman: *Hlavou proti zdi* (1976)

Jiří Hájek: *Území nikoho* (1972)

František Hečko: *Drevená dedina* (Součková měla 4. vydání ve slovenštině z roku 1955)

Karel Houba: *Postel s nebesy* (1976)

Věra Houbová: *Nepodařená* (1977)

Bohumil Hrabal: *Krasosmutnění* (1979)

František Hrubín: *Zlatá reneta* (1964)

Jaroslav Hůlka: *Láska i nenávist* (1973)

Klára Jarunková: *Čierny slunovrat* (1979)

Rudolf Jašík: *Námestie svätej Alžbety* (Součková měla 3. vydání ve slovenštině z roku 1962)

Rudolf Jašík: *Mŕtvi nespievajú* (jde o 4. vydání ve slovenštině z roku 1971)

Josef Jelen: *Stín katedrály* (1972)

Ivan Klíma: *Loď jménem Naděje* (1969)

Ivan Klíma: *Má veselá jitra* (1979)

Ivan Klíma: *Milostné léto* (1979), jednou uvedeno mylně křestní jméno autora jako Arnošt

Alexandr Kliment: *Nuda v Čechách* (1979)

Jaromíra Kolárová: *Náš malý, maličký svět* (1977)

Jiří Kovtun: *Pražská ekloga* (1973)

Jan Kozák: *Mariana Radvaková* (1962)

Jan Kozák: *Svatý Michal* (1971)

Marie Kubátová: *Třikrát denně kapku rosy* (1979)

Arnošt Lustig: *Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.* (1979)

Vladimír Mináč: *Generácia* (1969)

Vladimír Mináč: *Výrobca šťastia* (je to 2. vydání ve slovenštině z roku 1973)

Jana Moravcová: *Zátiší s citadelou* (1978)

Jiří Navrátil: *Slib* (1973)

Jiří Navrátil: *Soudcův sen o řetězech* (1979)

Ludvík Němec: *Nejhlasitější srdce ve městě* (1978)

Jan Nouza: *Z návsi je k nim blízko* (1978)

Karel Nový: *Železný kruh* (1953)

Jan Otčenášek: *Kulhavý Orfeus* (1964)

Jan Otčenášek: *Když v ráji pršelo* (1972)

Vladimír Pazourek: *Neklidné brázdy* (1972)

Václav Písař: *Selská kronika* (1978)

Zdeněk Pluhař: *Opustíš-li mne* (1957) a několik dalších knih

Jan Procházka: *Ucho* (1976)

Petr Prouza: *Požár na krabici na klobouky* (1975)

Karel Ptáčník: *Město na hranici* (1958)

Miroslav Rafaj: *Zahrada po rodičích* (1979)

Václav Řezáč: *Nástup* (1951)

František Skorunka: *Údolí věčných návratů* (1976)

Jan Suchl: *Sázka na lásku* (1972)

Jan Suchl: *Voják si nosí pušku sám* (1974)

Karel Sýs: *Nadechni se a leť* (1977)

F. X. Šalda: *Loutky i dělníci boží* (1917)

Dagmar Šimková: *Byly jsme tam taky* (1980)

Josef Šimon: *Asfaltoví holubi* (1978)

Jiří Šotola: *Podzimníček* (1967)

Ludvík Štěpán: *Květiny jsou tu zbytečné* (1976)

Jiří Švejda: *Dva tisíce světelných let* (1978)

Dominik Tatarka: *Farská republika* (Součková měla vydání v českém překladu z roku 1949)

Jan Trefulka: *O bláznech jen dobré* (1978)

Jan Trefulka: *Zločin pozdvižení* (1978)

Edvard Valenta: *Jdi za zeleným světlem* (1956)

A. Fadějev: *The Young Guard* (Moscow) - jde o Mladou gardu

Summary:

Milada Součková follows novels and analyses both (a) literature which was officialy published in Czechoslovakia – from the materials stored in literature archive, predominantly in 70´s – and (b) novels which where published in exile Publishing Corporation. She excerpted citated from these books and volumes and glossaried on them predominantly in English. In case of literature critical and literature theoretical titles we can perceive her reception as a polemic with the method of socialistic realism. Interest of Milada Součková in the books officialy published in Czecholovakia gave evidence for the contact of the representatives of exile science of literature with literature at home. In her approach we can see the connection of exile literature to the official published productions in Czechoslovakia.